

De Gierzwaluw 36 (1998), nr. 1

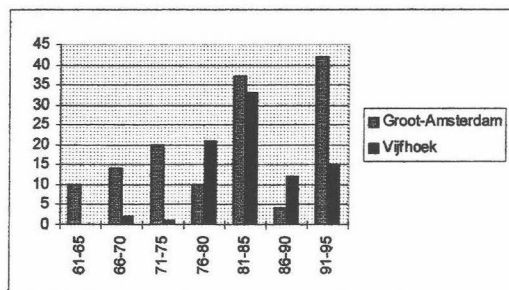
OPVALLENDE TOENAME VAN HET AANTAL KROONEENDWAARNEMINGEN IN EN ROND AMSTERDAM SINDE 1990

Philipp Derks

Het mannetje van de Krooneend is ongetwijfeld een van de fraaiste vogels van Nederland. Menigeen kijkt dan ook verrast op als hij een dergelijke vogel in de stad ziet rondzwemmen. Het voorkomen van deze vrij zeldzame eend in Nederland, die als bedreigde broedvogel te boek staat, kan min of meer door ontsnapte en vrijgelaten vogels bepaald zijn (Lensink 1996). Daar niet te achterhalen valt in hoeverre dat het geval is, willen we ons daarover niet druk maken —anders dan sommigen die zich nog opwinden over de welbekende Rotskruiper van enkele jaren geleden in Amsterdam (zie de Gierzwaluw 1997 nr.4).

Voorkomen

Het mag zonder meer verheugend genoemd worden dat de laatste jaren in en vlak rond Amsterdam weer vaker Krooneenden worden gezien, al gaat het nogal eens om een kortdurend verblijf van een of twee vogels. De toename van het aantal waarnemingen blijkt uit tabel 1 waarin ik voor de verschillende regio's van Groot-Amsterdam het jaarlijks aantal waarnemingen sinds 1985 heb vermeld. (Ook in 1997 waarschijnlijk relatief veel waarnemingen.) Onder Groot-Amsterdam is hetzelfde gebied verstaan als in "Sijssjes en Drijfsijssjes" (Melchers & Daalder 1996). Het Vechtplassengebied en het noordelijke deel van Waterland vallen hier dus buiten. De waarnemingen heb ik hoofdzakelijk uit het archief van de Vogelwerkgroep Amsterdam (Scholten, Vlek & van der Waal) en uit de landelijke vogeltijdschriften gehaald.

Uit afbeelding 1 waarin het aantalsverloop sinds 1960 is weergegeven, blijkt dat het aantal waarnemingen weer in de buurt komt van dat in de "Vijfhoek-periode" van 1975-1985. In tegenstelling tot nu werden toen met name in de Ballast-haven nabij de Vijfhoek op het IJmeer, alwaar het water schoner was geworden, frequent Krooneenden waargenomen.

De Gierzwaluw 36 (1998), nr. 1

Op een enkel geval na is bij de recente toename tot dusver niet komen vast te staan of het om ontsnapte of vrijgelaten vogels betreft. Dit in tegenstelling tot de periode van de vogels bij de Vijfhoek, toen er in de buurt vogels waren losgelaten (van Duin 1982).

Evenals tijdens de "Vijfhoek-periode" kan de toename in verband gebracht worden met een bloeiperiode van de Krooneend als broedvogel in het Vechtplassen-gebied, het bolwerk van de soort in Nederland, maximaal broeden hier enige tientallen paren (van der Winden e.a. 1994). Eind tachtiger jaren lag dat heel anders en was de Krooneend als broedvogel bij ons bijna uitgestorven. De oorzaak was het verdwijnen van het hoofdvoedsel van de Krooneend, kranswier (Cramp & Simmons 1977), als gevolg van de slechte waterkwaliteit.

Sinds 1990 verblijven bij de fors uitgebreide kranswiervelden in de Gouwee tijdens de nazomer enige tientallen tot meer dan 100 ruiende vogels, waarschijnlijk hoofdzakelijk eigen broedvogels en hun jongen. (Dirksen & van der Winden 1996) Voor Nederlandse begrippen zijn dit hoge aantallen.

Stedelijk gebied

Opvallend is het aantal waarnemingen de laatste tijd in het stedelijk gebied. Nog nooit zijn hier zo vaak Krooneenden gezien. Net als in de rest van Groot-Amsterdam zijn ze evenals in het verleden op allerlei soorten grotere en kleinere wateren waargenomen zoals bijvoorbeeld het Amstelkanaal, de Hoekenesgracht en de Sloterplas. De oorzaak van het grote aantal is niet zo duidelijk, mogelijk keren bepaalde vogels steeds weer in de stad terug. Een heel enkele maal leek het duidelijk om een eend uit gevangenschap te gaan. Zo zag ik regelmatig een mannetje Krooneend het vogelverblijf in het Rembrandtpark uitzwemmen.

In tegenstelling tot de overige gebieden in Groot-Amsterdam, waarbij ik een uitzondering voor het Nieuwe Meer en omgeving wil maken, zijn in de stedelijke omgeving evenals in het verleden hoofdzakelijk in de winter Krooneenden waargenomen. Dit blijkt uit tabel 2 waarin voor de periode 1941-1990 en 1991-1996 het aantal waarnemingen per maand is weergegeven. Tijdens of vlak na vorst hebben we de meeste kans om een vogel te zien. Zo'n 35% van de winterwaarnemingen sinds 1940 blijkt met een vorstperiode samen te hangen (Derks 1997). Dit is meer dan men op grond van het weerbeeld bij louter toeval zou verwachten (KNMI-gegevens). Dit winterse voorkomen in de stad zal in belangrijke mate te maken hebben met een grotere beschikbaarheid van voedsel, mede door voeren en ijsvrij water. Mogelijk zijn de Krooneenden die 's winters in Nederland achterblijven afkomstig uit gevangenschap en hebben hun trekneiging verloren.

Zeer opmerkelijk is de waarneming van maar liefst 10 ex. in het Westelijk Marktkanaal in februari 1991 (archief VWA). Helaas kon deze waarneming niet geverifieerd worden. Bij mijn weten zijn nog nooit zoveel Krooneenden in stedelijk Amsterdam waargenomen. Eerder had het flink gevoren en er lag nog ijs.

Groepsgrootte, geslachtsverhouding, verblijfsduur

Uit een analyse van totaal zo'n 165 Krooneendwaarnemingen over de periode 1960-1990 (Derks 1997) blijkt dat het voorkomen sinds 1990 in veel opzichten min of meer gelijk is aan dat van vroeger. Zo blijkt het in bijna 2/3 van de gevallen te gaan om waarnemingen van 1 vogel, en voor ongeveer 1/3 om waarnemingen van 2 ex. In beide gevallen was de kans dat een vogel een mannetje was steeds zo'n 75%. Er werden wat vaker paren gezien dan duo's van

De Gierzwaluw 36 (1998), nr. 1

gelijk geslacht. De rest bestond voornamelijk uit waarnemingen van 3 t/m 10 exemplaren. In tegenstelling tot vroeger, toen weleens tientallen ex. werden gezien, zijn de laatste jaren nooit meer dan 10 ex. waargenomen. Grotere groepen bestonden weleens voor meer dan driekwart uit mannetjes. Dit komt o.a. omdat mannetjes zich eerder verzamelen alvorens te gaan ruien (Ruiters 1994). Daar in andere gebieden in alle jaargetijden ook vaak meer mannetjes worden gezien (Cramp & Simmons 1977, Wiggelaar & Veenman 1960), kan in de percentages van Groot-Amsterdam geen argument gevonden worden dat hier meer vogels ontsnapt of vrijgelaten zouden zijn.

Evenals voor 1990 komen de meeste waarnemingen uit de maanden februari t/m juni (ca. 70%). Dit houdt verband met zomerse wegtrek naar geschikte ruiplaatsen buiten Groot-Amsterdam zoals tegenwoordig naar de Gouwzee en vervolgens trek naar het zuiden.

Ook na 1990 werden in ongeveer de helft van het aantal gevallen de Krooneenden maar 1 dag waargenomen. Een derde deel betrof meerdaagse waarnemingen van hooguit 2 weken. Verder waren eenden weleens wekenlang aanwezig. Een maandenlang verblijf kwam vroeger wat meer voor. Met name was dat bij de vogels van de Vijfhoek ("Vijfhoek-periode") het geval. Mogelijk hebben vogels soms wel langer ergens vertoefd, maar is er verder niet meer zo naar gekeken of zijn waarnemingen niet meer doorgegeven.

Ook voor de stedelijke omgeving geldt dit algemene beeld van het voorkomen in Groot-Amsterdam. Wel zijn hier de laatste jaren relatief veel waarnemingen van 2 ex. verricht. Voorheen was dit juist heel weinig. Meer dan twee exemplaren worden hier zelden gezien. Verder worden vogels hier tegenwoordig vaker langduriger waargenomen, soms wekenlang.

Broeden

Tekenend voor de recente toename van het aantal Krooneendwaarnemingen in en rond Amsterdam is een zeer waarschijnlijk broedgeval en enkele waarnemingen die op broeden zouden kunnen wijzen. In 1991 zag Ton Pieters van Staatsbosbeheer bij het Bozenmeer na maaiactiviteiten in een kokmeeuwenkolonie een wijfje alsmaar rondjes vliegen. Zij leek haar jongen of eventueel haar legsel te zijn kwijtgeraakt. Om beschermd te zijn tegen predators broeden eenden wel meer in meeuwenkolonies. Dit broedgeval sluit goed aan bij enkele eerdere broedgevallen in de tachtiger jaren in de omgeving van de Gouwzee (pers. meded. T. Pieters, van der Winden e.a. 1994). Op grond van o.a. waarnemingen van een paartje kan niet uitgesloten worden dat de laatste jaren ook bij het Barnegat in Waterland, nabij de Groote Braak bij Halfweg en bij de Vijfhoek gebroed is. In deze laatste omgeving zag men een wijfje met pulli zwemmen (Tempelman 1995). De vraag in zo'n geval is vaak in hoeverre deze uit de verdere omgeving zijn komen aanzwemmen.

Het geval bij het Bozenmeer is waarschijnlijk het meest zekere broedgeval sinds de "Akkerswade-periode" van 1945-1955. Deze tijd werd gekenmerkt door enkele zekere broedgevallen op Akkerswade, een voormalig binnendijks plasje bij de Diemerzeedijk (Swart 1986). Tijdens de "Vijfhoek-periode" van 1975-1985 en mogelijk al wat eerder is er waarschijnlijk in de omgeving van de Vijfhoek ook wel gebroed (van Duin 1982).

Toekomst

Een min of meer gelijk blijven of verdere toename van het aantal Krooneendwaarnemingen in Groot-Amsterdam zit er voor de nabije toekomst wel in. Veel hangt af van de ontwikkeling

De Gierzwaluw 36 (1998), nr. 1

van de broedpopulatie in Nederland en in welke mate eenden ontsnappen of vrijgelaten worden. Her en der, ook in Groot-Amsterdam en de stedelijke omgeving, wordt het water schoner en wordt weer kranwier aangetroffen (Schalkoort e.a 1995), hetgeen eenden zal aantrekken. Er kunnen evenwel ook eenden uit Groot-Amsterdam en de omgeving naar elders wegtrekken. In het verleden is gebleken dat vogels tot ver in het buitenland naar betere voedselgebieden gaan (van der Winden 1994). Niet goed bekend is in hoeverre bepaalde kranwiersoorten en bijvoorbeeld fonteinkruiden, hoornbladen en vederkruiden, die eveneens gegeten worden (Cramp & Simmons 1977, Ruiters 1994) bepalend zijn voor de voedselsituatie. Wat dit betreft is het jammer dat laatst een onderzoek in Waterland naar de voedselopname bij Krooneenden, dat hierin meer helderheid had kunnen verschaffen, niet doorging (pers. meded. T. Pieters). Nadat de emoties hoog waren opgelopen gaf het argument vanuit het natuurbeheer dat het teveel verstoring bij de vogels zou teweegbrengen de doorslag.

Natuurontwikkelingsprojecten zoals bijvoorbeeld in Waterland zouden, mits geen voedselgronden verloren gaan, voor meer (broedende) Krooneenden kunnen zorgen. Bij dergelijke projecten moet hier rekening mee worden gehouden. Wellicht kan zo een lokale broedpopulatie ontstaan.

Hoe het ook zij, duidelijk is in ieder geval dat menig Amsterdammer nog verrast zal opkijken bij het zien van een, al dan niet ontsnapte, Krooneend in zijn omgeving.

Dankzegging

Voor het verschaffen van informatie gaat mijn dank uit naar Guus van Duin, Frank van Groen, Mark Kuiper, Paul Marcus, Ton Pieters en Ruud Vlek. Dit geldt voor aan mij doorgegeven waarnemingen ook voor de heer. van Dijk, Jet Postma, de heer. Tak en Fred Vogelzang.

Literatuur

- Cramp P. & Simmons K.E.L. (eds.) 1977: The Birds of the Western Palearctic. Vol. 1. Oxford University Press. Oxford.
- Derks P.J.T. 1997. Hoe vergaat het de Krooneend *Netta rufina* in Amsterdam? Manuscript. In voorbereiding.
- Dirksen S. & van der Winden J. 1996. Aantallen Krooneenden *Netta Rufina* in nazomer en herfst op de Gouwzee fluctueren met broedsucces Nederlandse populatie. *Limosa* 69: 131-133.
- Duin G. van 1982. De Vijfhoek - De natuurwetenschappelijke waarde van een baggerdepot bij Diemen. Doct. Scriptie. Universiteit van Amsterdam.
- Lensink R. 1996. Vreemde vogels in de Nederlandse avifauna: verleden, heden en wat voor een toekomst. *Het Vogeljaar* 44: 145-164.
- Melchers M. & Daalder (red.) 1996. Sijsjes en drijsijsjes. De vogels van Amsterdam. Schuyt & Co., Haarlem.
- Ruiters P.S. 1994. Een oriënterend onderzoek naar de relatie tussen het voorkomen van Krooneenden en Kranwieren in de Gouwzee 1993. Bureau Waardenburg bv., Culemborg.
- Schalkoort M., Soesbergen M. & Koedood J. 1995. Kranwieren komen ook in de stad voor. *Natura* 92: 134-135.

De Gierzwaluw 36 (1998), nr. 1

- Swart A.N. 1968. Vogels van Zeeburg en de Diemerzeedijk. Mededelingenblad van de KNNV Vogelwerkgroep Amsterdam jrg. 6 nr. bijlage.
- Tempelman D. 1995. Broedvogelinventarisatie van de Vijfhoek in de jaren 1991-1994. De Gierzwaluw 33 nr. 4: 152-163.
- Wiggelaar A.J. & Veenman J. 1960. Botshol. Een inventarisatie van de vogelwereld. Stichting "Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied", Amsterdam.
- Winden J. van der, Hagemeyer W., Hustings F. & Noordhuis R. 1994. Hoe vergaat het de Krooneend *Netta rufina* in Nederland? *Limosa* 67: 137-145.

Philipp Derks,
Pieter Buyskensstraat 8 III,
1067 ZE Amsterdam.